

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЖЕЛЕЗНЯК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 657.411

**ОБЛІК І АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2013

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Хомин Петро Якимович,
Тернопільський національний економічний університет,
професор кафедри обліку у бюджетній та соціальній сфері.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Сопко Валерія Василівна
ВНЗ “Університет економіки та права „КРОК”,
завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту;

кандидат економічних наук, професор
Коцупатрий Михайло Миколайович,
ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені
Вадима Гетьмана”,
завідувач кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК.

Захист відбудеться 23 травня 2013 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 22 квітня 2013 р .

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Особливої гостроти проблема формування власного капіталу у сільськогосподарських підприємствах набула на сучасному етапі розвитку економіки України, оскільки за період з 1990 р. його обсяг, а також співвідношення між основним та оборотним капіталом суттєво знизилась. Загалом це пов'язане з недостатньо ефективним веденням сільськогосподарського виробництва, що в немалій мірі зумовлено наявними прогалинами у методології та методиці бухгалтерського обліку й аналізу процесу формування власного капіталу. Його недостатнє обліково-аналітичне забезпечення призвело до вимивання власного капіталу сільськогосподарських підприємств, особливо при зміні підходів до управління ними. У зв'язку з цим нині знов стали важливими праці М. Блатова, Н. Вейцмана, О. Рудановського, Й. Шера, які досліджували категорію “капітал” до того, як вона була вилучена з вітчизняного бухгалтерського обліку.

Оскільки ця проблема стала чільною на початку XXI ст., треба враховувати дослідження з обліку й аналізу капіталу, проведені І. Бланком, Ю. Воробйовим, Ю. Веригною та С. Деньгою, О. Канцуровим, В. Ковальовим, Н. Колос, Т. Кучеренко, В. Мельничуком, В. Палієм, С. Пителем, В. Сопко, Т. Старицьким, Л. Суком. Важливими з позиції методології бухгалтерського обліку й аналізу є наукові праці З. Гуцайлюка, З. Задорожного, М. Коцупатрого, Я. Крупки, П. Хомина, І. Яремка та ін.

Водночас необхідність дослідження окресленої в дисертації проблеми очевидна, оскільки досі відсутнє загально визнане тлумачення сутності власного капіталу, продовжуються дискусії щодо відповідності теорій, сформульованих К. Марксом, Ж.-Б. Сеєм, А. Смітом, Д. Рікардо, методології його обліку в нових реаліях ринкового середовища. З цих позицій необхідна конкретизація досліджень щодо відображення в бухгалтерському обліку динаміки зміни власного капіталу підприємств, його трансформації з основного в оборотний та навпаки, аналітичного обґрунтування формування його раціональної структури відповідно до отриманих фінансових результатів.

Таким чином, багатоаспектність проблем обліку й аналізу кругообороту капіталу, особливо на етапі побудови ринкової економіки, визначає актуальність теми дисертаційної роботи, її мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету за темою “Теорія і практика нормативно-правового регулювання обліку діяльності установ та організацій” (номер державної реєстрації: 0106U012528). Особистий внесок автора у виконання цієї теми полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення методики фінансового обліку операцій з формування власного капіталу та аналітичної інтерпретації показників фінансової звітності з метою визначення ефективності його функціонування у сільськогосподарських підприємствах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних основ формування власного капіталу, обґрунтування методики його бухгалтерського обліку й аналізу, спрямованої на отримання необхідної інформації, для активного впливу менеджерів сільськогосподарських підприємств на цей процес. Відповідно до поставленої мети у дисертації передбачено вирішення таких завдань:

- дати сутнісне визначення власного капіталу як об'єкта бухгалтерського обліку;
- довести необхідність відображення у складі власного капіталу підприємств аграрного сектору вартості сільськогосподарських угідь;
- запропонувати методику коригування результативних показників діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням частки залученого капіталу;
- обґрунтувати доцільність доповнення нормативно-правової бази бухгалтерського обліку і фінансової звітності спеціальним положенням (стандартом) “Власний капітал”;
- розробити пропозиції щодо удосконалення Плану рахунків бухгалтерського обліку, які забезпечуватимуть методологічну відповідність відображення операцій з формування і кругообороту власного капіталу їхньому економічному змісту;

- удосконалити методику відображення в обліку процедури поповнення власного капіталу з урахуванням об'єктивних умов його формування у ринковій економіці;
- доповнити методику економічного аналізу кругообороту капіталу з урахуванням специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування і використання власного капіталу підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади обліку і аналізу формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи складає системний підхід з використанням загальнонаукового діалектичного методу та специфічних економічних методів пізнання: дедукції й абстрактно-логічного – для осмислення сутності капіталу як економічної категорії; аналізу й синтезу – для критичного розгляду тлумачень учених щодо відображення кругообороту капіталу в системі обліку; порівняння, групування, відносних величин та абсолютних різниць – при здійсненні статистико-економічного аналізу формування власного капіталу на сільськогосподарських підприємствах; моделювання – для розробки пропозицій з удосконалення обліку формування власного капіталу; графічний – для унаочнення результатів дослідження.

Інформаційна база дослідження побудована на законодавчих і нормативних актах, що регламентують організацію бухгалтерського обліку та звітності в Україні, міжнародних та національних стандартах обліку, наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених із цієї проблематики, матеріалах аналітичного обліку, інформації Балансу ф. № 1, Звіту про власний капітал ф. № 4 сільськогосподарських підприємств Тернопільської області, а також оприлюднених показниках фінансової та статистичної звітності таких суб'єктів господарювання в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації обґрунтовано теоретичні основи і визначено методичні підходи до обліку й аналізу формування та структурних змін власного капіталу, які забезпечують об'єктивне відображення його трансформацій у сільськогосподарських підприємствах із дотриманням концепції збереження власності.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати:

вперше:

- запропоновано порядок врахування у власному капіталі підприємств аграрного сектора економіки вартості сільськогосподарських угідь і методику відображення його структурних змін з дотриманням вимог збереження власності, що унеможливує викривлення показників фінансової звітності, а також забезпечує розширення інформації щодо структури капіталу та оптимального співвідношення її складових;

удосконалено:

- визначення власного капіталу, за яким пропонується розглядати його як вартість належних підприємству необоротних та оборотних активів, а також сільськогосподарських угідь за вирахуванням заборгованості підприємства;

- План рахунків бухгалтерського обліку, завдяки чому досягається його методологічна відповідність сутності економічного змісту операцій, пов'язаних із формуванням власного капіталу підприємств з їхнім відображенням у фінансовій звітності, на протигагу чинному варіанту, в якому це не забезпечується;

дістало подальший розвиток:

- підтвердження доцільності повернення у вітчизняну систему бухгалтерського обліку і звітності категорії “капітал” на заміну колишній “фонд”, що забезпечить дотримання у вітчизняній нормативно-правовій базі вимог Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності щодо прозорості й зіставлення показників звітності суб'єктів господарювання;

- оцінка результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, що передбачає коригування результативних показників на коефіцієнт пропорційності капіталу, оскільки при цьому враховуватиметься, крім власного, залучений капітал;

– методика відображення в обліку і фінансовій звітності процедури розподілу отриманого прибутку, що дасть змогу об'єктивно відображати кругооборот власного капіталу сільськогосподарських підприємств через усунення чинної практики відображення нерозподіленого прибутку у фінансовій звітності;

– алгоритми розрахунку аналітичних показників (пропорційності, коригування, ROE, межі безпеки та ін.) кругообороту капіталу, що забезпечує системну оцінку ефективності його використання з урахуванням особливостей діяльності сільськогосподарських підприємств, на відміну від традиційної методики, де вони не враховуються.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення й рекомендації представлені як конкретні методичні розробки. Їхнє застосування сприятиме формуванню оптимального обсягу та структури власного капіталу сільськогосподарських підприємств. Отримані результати дослідження спрямовані на удосконалення облікового забезпечення процесу формування власного капіталу та аналітичної інтерпретації показників фінансової звітності сільськогосподарських підприємств для підвищення ефективності управління власним капіталом підприємств.

Пропозиції та практичні рекомендації, отримані у результаті дослідження, застосовуються сільськогосподарськими підприємствами, що підтверджується довідками про впровадження, зокрема: Чортківським районним управлінням агропромислового розвитку (довідка № 1-06/166 від 22 березня 2012 р.), ТзОВ “Степ-М” Чортківського району Тернопільської області (довідка № 15 від 19 квітня 2012 р.), Збараським районним управлінням агропромислового розвитку (довідка № 378/3-15 від 31 травня 2012 р.), Головним управлінням агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 03-1624/03 від 20 вересня 2012 р.).

Окремі положення дисертації використовуються в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету (довідка № 124-38/2201 від 14 жовтня 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею, виконаною самостійно автором. Усі положення та пропозиції, що містяться у дисертації, розроблені особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні і методичні розробки, що містяться в дисертації, отримали схвалення під час обговорення на науково-практичних конференціях, зокрема, Всеукраїнській науково-практичній конференції “Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст” (м. Вінниця, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Облік інтелектуального капіталу: сучасний стан і перспективи розвитку” (м. Харків, 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Невідкладні заходи із завершення формування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій” (м. Тернопіль, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (м. Черкаси, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні вимоги до обліку та контролю у контексті глобалізації” (м. Одеса, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні” (м. Тернопіль, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми трансформації економік в умовах глобалізації” (м. Тернопіль, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України” (м. Тернопіль, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації” (м. Тернопіль, 2012 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 18 наукових праць загальним обсягом 4, 94 друк. арк. З них 8 праць, в яких відображено основні наукові результати дисертації обсягом 3,36 друк. арк., 10 наукових праць апробаційного характеру обсягом 1,58 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст становить 171

сторінку друкованого тексту. Дисертація містить 20 таблиць на 9 сторінках, 17 рисунків на 8 сторінках і 7 додатків на 9 сторінках. Список використаних джерел налічує 171 найменування на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У розділі 1 “Економічна сутність капіталу й відображення його кругообороту та обороту в обліку” узагальнено наявні методологічні підходи вчених до сутності капіталу як економічної категорії та обґрунтовано напрями удосконалення методичного забезпечення бухгалтерського обліку формування і кругообороту власного капіталу.

На основі дослідження цього процесу встановлено, що у методиці бухгалтерського обліку власного капіталу не повною мірою враховано надбання економічної теорії. Повторне введення категорії “капітал” у термінологію бухгалтерського обліку й звітності, виокремлення відповідних статей розділу I “Власний капітал” у Балансі ф. № 1, прийняття спеціального Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 5 “Звіт про власний капітал” із затвердженням однойменної звітної форми № 4 цю проблему не усунуло. Діапазон тлумачень такої основоположної категорії як капітал в теорії бухгалтерського обліку досить широкий: від визнання суми капіталу заборгованістю підприємства перед власниками до діаметрально протилежного розуміння капіталу за фізичною концепцією як джерела формування активів підприємства, котрі уособлюють саме цю власність.

Передбачені Планом рахунків рахунки класу 4 “Власний капітал та забезпечення зобов’язань” жодній з цих концепцій не відповідають. Якщо визнати, що власний капітал є частиною в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань, як це стверджується у вітчизняних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, то зникає потреба у будь-яких рахунках для його облікового відображення. Йдеться про розрахункову величину капіталу як результат математичного рівняння:

$$A - Z = K, \quad (1)$$

де А – активи;

З – зобов’язання;

К – капітал.

Для цього достатньо скористатися інформацією про залишки за рахунками класів I “Необоротні активи”; II “Запаси”; III “Кошти, розрахунки та інші активи” – з одного боку, і рахунками класів V “Довгострокові зобов’язання”, VI “Поточні зобов’язання” – з іншого. Без клопітких облікових процедур за низкою рахунків з обліку витрат і доходів сума сальдо рахунків класу 4 “Власний капітал” вийде тотожною з результатом математичного розв’язку.

Проте в системі бухгалтерському обліку, всупереч економічній теорії, а також у Балансі ф. № 1 не відображаються такі складові власного капіталу, як основний і оборотний. Враховуючи це, у дисертації запропоновано удосконалену номенклатуру статей розділу I пасиву “Власний капітал” цієї форми звітності завдяки введенню довідкових статей 371 “Основний капітал” та 372 “Оборотний капітал” (табл. 1).

Чинна та пропонована номенклатура статей розділу I
пасиву Балансу ф. № 1
(на прикладі ПАП “Фортуна” за 2011 р.)

(тис.грн.)

Пасив	Код рядка	Існуюча форма		Код рядка	Пропонована форма	
		На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду		На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	86,0	86,0	300	86,0	86,0
Пайовий капітал	310	–	–	310	–	–
Додатковий вкладений капітал	320	–	–	320	–	–
Інший додатковий капітал	330	–	–	330	–	–
Резервний капітал	340	–	–	340	–	–
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	26319	28115	350	26319	28115
Неоплачений капітал	360	(–)	(–)	360	(–)	(–)
Вилучений капітал	370	(–)	(–)	370	(–)	(–)
Основний капітал	–	–	–	371	16129	17035
Оборотний капітал	–	–	–	372	10276	11166
Усього за розділом I	380	26405	28201	380	26405	28201

Використання запропонованої форми балансу дозволить отримати достовірну інформацію про обсяги складових власного капіталу підприємства, хоча наведені суми не змінюють підсумок капіталу, але суттєво доповнюють інформаційну місткість Балансу ф. № 1, посилюючи контроль за формуванням власного капіталу підприємства в процесі підвищення інформативності економічного аналізу його структури.

В методиці бухгалтерського обліку не враховано природний капітал, хоча за даними експертів Світового банку реконструкції і розвитку його частка в економіці становить 20%, перевищуючи фізичний капітал, який становить 16%. У дисертації запропоновано доповнити тлумачення сутності капіталу й відобразити у його складі не тільки фізичні, але й природні ресурси, зокрема, вартість сільськогосподарських угідь.

Дослідження методології й методики бухгалтерського обліку переконує, що на практиці дотримання концепції збереження капіталу стало формальним, оскільки зміна вартості необоротних і оборотних активів в обліку сільськогосподарських підприємств своєчасно не відображається, а трансформація основного капіталу в оборотний узагалі непередбачена за кореспонденцією рахунків. Таким чином, номінальна сума власного капіталу на більшості сільськогосподарських підприємств не відображає його реальної суми. Розроблена у дисертації методика коригування величини власного капіталу підприємства спрямована на усунення цього недоліку і сприятиме забезпеченню достовірної інформації про власний капітал сільськогосподарських підприємств.

У розділі 2 **“Відображення процесів формування і структурних змін власного капіталу в системі обліку”** виокремлено наявні протиріччя в теорії та практиці бухгалтерського обліку формування власного капіталу, недоліки відображення на рахунках фінансового обліку його структурних змін і запропоновано напрями їхнього усунення.

У процесі діяльності будь-якого підприємства, зокрема й сільськогосподарського, перетворення основного капіталу в оборотний здійснюється через процедури нарахування

знос (амортизації) з відображенням нарахованих сум за кредитом рахунка 13 “Знос (амортизація) необоротних активів”. Далі в процесі врахування витрат діяльності, готової продукції, доходів, коштів частина оборотного капіталу знову перетворюється в основний і відображається як витрати за дебетом рахунка 15 “Капітальні інвестиції”. Такі зміни потребують формування систематизованої інформації про кругооборот капіталу та відображення її у бухгалтерському обліку.

Записи за рахунком 40 “Статутний капітал” і за іншими рахунками розділу 4 “Власний капітал” не дають достовірної інформації про кругооборот капіталу. Водночас на практиці неминучою є різна тривалість обороту капіталу. Тому для досягнення максимально короткого періоду обороту власного капіталу важливо скоротити період трансформації оборотного капіталу в основний і навпаки.

Виявлено, що структура розділів Балансу ф. № 1 не дає підстав для однозначного тлумачення тотожності розділу I “Власний капітал” прийнятому на сьогодні визначенню. За згадуваною класичною формулою (1) крім довгострокових та поточних зобов’язань, відображених у розділах III та IV відповідно, для забезпечення цієї тотожності треба із розрахунку виключати одночасно дані за розділом II “Забезпечення наступних витрат і платежів” та V “Доходи майбутніх періодів”. Інакше виникатимуть сумарні розходження власного капіталу, зазначені у розділі I “Власний капітал” пасиву Балансу ф. № 1, та розрахованого за наведеною формулою (табл. 2).

Таблиця 2

Власний капітал сільськогосподарських підприємств Чортківського району
Тернопільської області за 2011 р.

(тис. грн.)

Сільсько-господарські підприємства	Показники			
	Валюта активу Балансу ф. № 1	Підсумок розділу II “Забезпечення майбутніх витрат і платежів” та V “Доходи майбутніх періодів”	Різниця валюти активу й підсумку розділів III та IV пасиву Балансу ф. № 1	Власний капітал за розділом I пасиву Балансу ф. № 1
ПАП “Полівці”	10403	–	8526	8526
ПАП “Фортуна”	37120	1701	29902	28201
ПАП “Ювілейне”	7044	628	– 2524	– 3152
...				
Разом по району	1512307	7154	73162	66008

Про помилки тут не йдеться, оскільки всі статті балансів відповідають даним Головних книг сільськогосподарських підприємств, зокрема й за рахунками класу 4, сальдо яких наведені у статтях розділів I “Власний капітал” та II “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”. Причина цих розбіжностей в тому, що сума власного капіталу визначається не тільки різницею між активами підприємства, його зобов’язаннями й забезпеченнями наступних витрат і платежів, але й доходів майбутніх періодів, тобто, застосовується формула:

$$K = A - Z - Z_{\text{мвп}} - D_{\text{мп}}, \quad (2)$$

де K – капітал;

A – валюта активу (ст. 280 “Балансу” ф. № 1);

Z – зобов’язання (ст. 480 + ст. 620);

Z_{мвп} – забезпечення майбутніх витрат і платежів (ст. 430);

D_{мп} – доходи майбутніх періодів (ст. 630).

Це суперечить як постулату теорії бухгалтерського обліку, так і економічному змісту капіталу, за яким він засвідчує права власника на майно підприємства. Безпосередньо забезпечення наступних витрат і платежів, а особливо доходи майбутніх періодів, жодним чином не підпадають під визначення зобов’язань, тобто, кредиторської заборгованості, хоча

у П(С)БО 11 “Зобов’язання” стверджується: “З метою бухгалтерського обліку зобов’язання поділяються на: довгострокові, поточні, забезпечення, непередбачені зобов’язання, доходи майбутніх періодів”.

Якщо притримуватись тлумачення за П(С)БО 11 “Зобов’язання”, то доведеться визнати, що доходи майбутніх періодів, навпаки, збільшують зобов’язання підприємства, отже, зумовлюють не зростання власного капіталу, а його зменшення.

Розміщення статей у Балансі ф. № 1 не забезпечує достовірного визначення власного капіталу тих сільськогосподарських підприємств, які оподатковуються податком на прибуток. Адже залишки за рахунками 17 “Відстрочені податкові активи” та 54 “Відстрочені податкові зобов’язання” вказуються як окремі статті Балансу ф. № 1, що викривлює його валюту, а далі – інформацію про власний капітал, наведену в однойменному розділі 1 цієї звітної форми, завищуючи на сальдо першого рахунка та занижуючи – на сальдо другого.

Відбувається це систематично упродовж кожного звітного року, оскільки розбіжності між сумою прибутку, наведеною у Звіті про фінансові результати ф. № 2 та оподаткованим прибутком – у “Податковій декларації з податку на прибуток підприємства” змінюються нерідко щоквартально.

Таким чином, можливе як завищення активу Балансу ф. № 1, коли оподатковуваний прибуток перевищує суму прибутку за Звітом про фінансові результати ф. № 2, так і збільшення пасиву Балансу ф. № 1, якщо оподатковуваний прибуток менший від фінансового результату з огляду на специфіку діяльності сільськогосподарських підприємств, оскільки у першому півріччі витрати тут досить значні порівняно з доходами.

Констатовано відірваність чинної методики бухгалтерського обліку від економічної сутності капіталу підприємства як сукупності основного та оборотного капіталу, оскільки вони обліковуються змішано. Це не мало би суттєвого значення, якщо б за нинішнім Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій не було передбачено синтетичних рахунків для відображення додаткового та резервного капіталу. Це спричинило неясності щодо того, де показувати сальдо рахунків класу 4, оскільки однозначно визначити його належність до основного чи оборотного капіталу неможливо. Адже раніше за кредитом рахунка 42 “Додатковий капітал” на сільськогосподарських підприємствах здебільшого обліковувалась дооцінка необоротних активів. З 2008 року Міністерством фінансів України дозволена кореспонденція рахунків: дебет 40 “Статутний капітал” та 45 “Вилучений капітал” з кредитом рахунка 42 “Додатковий капітал”, що призвело до ускладнення облікового забезпечення трансформацій основного та оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи це, у дисертації запропоновано виокремити у Плані рахунків бухгалтерського обліку субрахунки 401 “Статутний капітал (основний)” та 402 “Статутний капітал (оборотний)”, що дозволить відслідковувати структурні зміни у складі власного капіталу і завдяки такій інформації забезпечуватиме посилення впливу менеджерів на його формування.

Певні неузгодженості з формуванням власного капіталу сільськогосподарських підприємств можна відмітити, аналізуючи структуру розділу I “Власний капітал” за теперішньою формою Балансу ф. № 1. Зокрема, тут фігурує нерозподілений прибуток, чим помилково визнається, що вся його сума спрямовується на розширене відтворення.

Проте, як формування прибутку, так і його використання відбувається не за звітними датами (місяць, квартал чи рік), а безперервно, протягом усього періоду діяльності підприємства. Оскільки прибуток матеріалізується у процесі реалізації продукції, звісно, за умови завершення розрахунків з покупцями, то його уособленням певний час виступають частина дебіторської заборгованості покупців, а потім гроші з приростом. Тому коректніше розмістити статтю “Прибуток нерозподілений (непокритий збиток)” у розділі 2 “Забезпечення майбутніх витрат і платежів” Балансу ф. № 1, що забезпечить обґрунтованість розрахунку коефіцієнтів ліквідності завдяки посиленню взаємозв’язку активів з джерелами їхнього формування.

На основі дослідження практичної діяльності сільськогосподарських підприємств

виявлено, що тривалий період у бухгалтерському обліку суми статутного чи пайового капіталу відображаються незмінними на фоні нарощування з року в рік нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), через що у всіх попередніх роках сума власного капіталу виявляється завищеною. Більше половини прибутку підприємства фактично використовують на додаткові виплати працівникам, хоча спочатку всю його суму відображають в розділі I “Власний капітал”, через що величина власного капіталу завищується на ці суми.

Зазначена методична невідповідність щодо відображення виплат на матеріальне заохочення, яка зумовлює їхнє зміщення у часі на один рік, не усувається й стосовно інших виплат, які покриваються з нерозподіленого прибутку. Таким чином, виплати за дивідендами здійснюються за так званим “балансовим прибутком”, оскільки в поточному році неможливо визначити необхідну для цього суму, зважаючи, що вона невідома до 31 грудня звітного року. В результаті річний лаг стосовно зміщення суми прибутку, фактично витраченого за результатами поточного року, викривлює інформацію про власний капітал підприємства.

Для виправлення такої ситуації у дисертації запропоновано замість відображення виплат за дивідендами у майбутньому році, застосовувати прийом так званої “реформації балансу”, тобто, відображення нарахування дивідендів заключним записом 31 грудня поточного року.

Важливим чинником, який визначає загальну тривалість циклу обороту капіталу, в економічній теорії вважається період його трансформації за окремими стадіями. Проте простежити тривалість обороту капіталу надзвичайно складно, хоча за системою кореспонденції рахунків в роботі чітко виокремлено всі три стадії кругообороту капіталу, які схематично можна зобразити так (рис. 1).

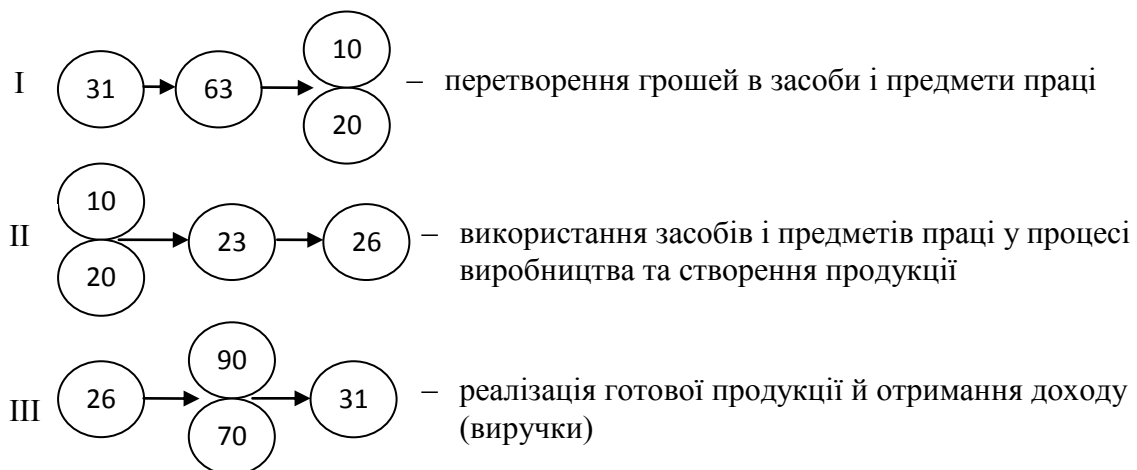

Рис. 1. Відображення обороту капіталу на рахунках бухгалтерського обліку

Кожна стадія кругообороту – це кілька однакових актів-операцій, які повторюються, але з різною тривалістю, оскільки будь-які операції, чи то в процесі постачання предметів і засобів праці, чи їхнього використання у виробництві або реалізації готової продукції, робіт, послуг, здійснюються не водночас, а практично безперервно.

Таким чином, всередині кожної стадії виникає не один ланцюжок операцій-актів, а декілька окремих. У роботі детально висвітлено особливості облікового відображення таких операцій, що сприятиме посиленню аналізу ефективності кругообороту капіталу на сільськогосподарських підприємствах.

У розділі 3 “Економічний аналіз формування і структурних змін власного капіталу сільськогосподарських підприємств” проаналізовано структуру і динаміку власного капіталу, економічну ефективність його функціонування, а також обґрунтовано напрями удосконалення методики аналітичної інтерпретації процесу формування та кругообороту власного капіталу.

У процесі дослідження виявлено, що чинна методика аналітичної інтерпретації формування власного капіталу не відповідає стратегічній меті – забезпеченню ефективної економічної діяльності сільськогосподарських підприємств. Здебільшого тут обмежуються визначенням показника рівня рентабельності як відношення маси прибутку до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), залишаючи поза увагою динаміку статутного (пайового) капіталу.

Втім, абсолютні сумарні зміни власного капіталу не дають зіставності економічній ефективності його функціонування через неспівмірність його маси на окремих підприємствах. З огляду на це доречно використовувати відносні показники, які дозволяють “зважити” отриманий ефект – приріст власного капіталу з його масою, що функціонує в господарському обороті сільськогосподарських підприємств. Серед таких показників виокремлено показник норми приросту власного капіталу.

У дисертації також обґрунтовано доцільність застосування при аналізі ефективності функціонування власного капіталу підприємств показника норми прибутку, який здавна використовують у країнах ринкової економіки. Оскільки на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах така аналітична інтерпретація не застосовується, то формування власного капіталу тут, зазвичай, відірване від фінансових результатів, внаслідок чого роками суми статутного чи пайового капіталу є незмінними, а прибуток, який мав би спрямовуватись на їхнє поповнення, залишається нерозподіленим.

Через відсутність аналітичного обґрунтування процес формування власного капіталу у бухгалтерському обліку сільськогосподарських підприємств не регулюється, відтак на практиці спостерігається стохастичне співвідношення власного й статутного (пайового) капіталу, отже функціонують підприємства, у яких співвідношення власного й статутного капіталу описується нерівністю:

$$BK > SK, \quad (3)$$

де BK – власний капітал;

SK – статутний капітал.

Значення таких співвідношень нерідко відрізняється більш, ніж у десятки разів, що не можна визнати обґрунтованим.

Водночас є протилежні ситуації, коли статутний капітал перевищує власний, тобто йдеться про нерівність:

$$BK < SK \quad (4)$$

При цьому обидва види капіталу мають позитивне значення, що теж алогічне, оскільки зумовлене збитковістю підприємства, яка призводить до вимивання власного капіталу. Саме таким був стан на багатьох сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області на початку XXI ст., коли в цілому вони були збитковими. Хоча після цього сільське господарство в області стало прибутковим, все ж таки й нині близько третини господарств збиткові (маса збитку перевищує в них 225 млн. грн.), а тому співвідношення тут описується формулою 4.

Диспропорцію, коли власний капітал у десятки разів більший, ніж зареєстрована сума статутного капіталу, не можна визнати методологічно обґрунтованою. Це створює підґрунтя для перерозподілу власності, причому на заводі цьому не може стати бухгалтерський облік внаслідок особливостей відображення додаткової емісії акцій чи інвестицій пов'язаним сторонам, які дозволяють маніпулювати такими способами в бажаному для окремих осіб напрямі.

Зокрема, Інструкцією до Плану рахунків передбачене відображення частки інвестора в сумі збільшення додатково вкладеного капіталу за рахунок виникнення емісійного доходу у кореспонденції субрахунків: дебет 141 “Інвестиції пов'язаним сторонам за методом участі в капіталі”, кредит 422 “Інший вкладений капітал”, що дозволяє проводити вилучення власного капіталу на суму, яка перевищує номінальне значення зафіксованого в установчих документах.

Для запобігання таким недолікам формування власного капіталу необхідно розробити спеціальне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку “Власний капітал”, визначивши у

ньому методологічні основи його формування та відображення на рахунках і у фінансовій звітності, адже тепер процес формування раціональної маси власного капіталу ускладнюється саме через наявні методологічні суперечності, які унеможливають використання прийнятної методики облікового та аналітичного забезпечення інтерпретації показників.

Аналіз структури власного капіталу сільськогосподарських підприємств засвідчує, що вона так само формується стохастично, з порушенням відомого в економічній теорії “золотого рівня нагромадження капіталу”, за яким сума інвестицій в основний капітал дорівнює сумі амортизації та іншого вибуття основних засобів.

Проте відбувається протилежне, незважаючи на те, що маса прибутку на більшості сільськогосподарських підприємств Тернопільської області мала позитивну динаміку, здійснення належного контролю за дотриманням межі безпеки не забезпечується (табл. 3).

Таблиця 3

Коефіцієнти межі безпеки сільськогосподарських підприємств
Чортківського району Тернопільської області за 2005-2011 роки

Групи підприємств за величиною коефіцієнта межі безпеки	Кількість підприємств у групі			Власний капітал, тис. грн.			Заборгованість за кредитами, тис. грн.			Коефіцієнти межі безпеки		
	2005	2010	2011	2005	2010	2011	2005	2010	2011	2005	2010	2011
До 0,76	6	9	8	77	693	801	642	912	1128	0,12	0,76	0,71
Від 0,76 до 1,08	19	16	15	11256	20576	23402	14078	19052	23031	0,79	1,08	1,02
Більше 1,08	4	3	5	35789	37160	41805	4006	3803	2620	8,93	9,77	15,96
Разом	29	28	28	47122	58429	66008	18726	23767	26779	2,52	2,45	2,46

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що зберігається розшарування сільськогосподарських підприємств за рівнем коефіцієнта межі безпеки. У першій групі, де він найнижчий, їхня чисельність навіть збільшилась і сюди стали відноситись ті, які раніше перебували у середній групі, наприклад ПАП “Захід”, “Воля”, “Ювілейне”, де обсяг власного капіталу упродовж 2005-2011 років зменшився. Водночас наявні і протилежні випадки, коли на підприємстві раніше було значно нижчі співвідношення власного капіталу і кредитів банку. Проте нарощування власного капіталу на таких підприємствах призвело до покращення коефіцієнта межі безпеки.

До таких, зокрема, належить ПАП “Колос”, у якому власний капітал зріс за цей період із 39 до 925 тис. грн. Тільки три підприємства (ПАП “Фортуна”, “Довіра” та “Агрополіс”) стабільно мали перевищення межі безпеки, причому її коефіцієнт зріс тут у півтора разу – із 8,93 до 15,96 завдяки суттєвому збільшенню упродовж 2005-2011 років власного капіталу – із 35789 до 41805 тис. грн.

Загалом межа безпеки підвищилась по району на 18 відсоткових пункти. У роботі запропоновано забезпечити обґрунтований розподіл прибутку сільськогосподарських підприємств, виходячи зі співвідношення власного й залученого капіталу, що дасть можливість визначати частку прибутку, яку слід спрямовувати на поповнення власного капіталу за результатами кожного року.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено теорію та досліджено практику бухгалтерського обліку й аналізу формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств. У результаті запропоновано власний науковий підхід до вирішення наявних проблемних питань і сформульовано такі висновки й пропозиції.

1. Визначення власного капіталу як об’єкта бухгалтерського обліку теоретично не

обґрунтовано. Зокрема, у П(С)БО 2 “Баланс” власний капітал тлумачиться з позиції алгебраїчного рівняння для подання його розрахункової суми у фінансовій звітності. Відтак чинна методика бухгалтерського обліку капіталу не узгоджується з його визначенням за економічною теорією. Так, хоча земля є лише особливою формою капіталу, вона не обліковується у його складі, що викривляє звітну інформацію як про вартість підприємств, так і про ефективність їхньої діяльності. З огляду на це, вартість сільськогосподарських угідь слід визнати структурною частиною власного капіталу підприємства. У дисертації під власним капіталом розуміється вартість належних підприємству необоротних та оборотних активів, а також сільськогосподарських угідь за вирахуванням заборгованості підприємства.

2. Зважаючи на важливість категорії “капітал”, необхідно суттєво оновити нормативно-правову базу з облікових питань, оскільки у змісті П(С)БО 5 “Звіт про власний капітал” наведені вкрай узагальнені положення. Тому важливо прийняти спеціальне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку “Власний капітал”, у якому визначити методологічні основи його облікового забезпечення – від економічної сутності як облікового об’єкта, до коригування сумарних значень з метою визначення реальної величини на кожну звітну дату.

3. Уведення рахунка 44 “Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)” до чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій ґрунтується на застарілому тлумаченні рахунка “Збитків і прибутку” як доповнення до рахунка капіталу, що було характерне для облікової практики XV-XVIII ст. Однак розміщення цього рахунка у класі 4 призводить до появи фіктивного капіталу, бо після спрямування частини нерозподіленого прибутку на преміювання чи виплату дивідендів значення відповідної статті “Балансу” ф. № 1 зменшується або зникає взагалі, змінюючи обсяг власного капіталу підприємства. З позиції бухгалтерського обліку власного капіталу логічно використовувати рахунок 79 “Фінансові результати”, сальдо якого буде свідчити про суму нерозподіленого прибутку чи непокритого збитку.

4. Розміщення у класі 4 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій таких рахунків, які призначені для обліку дебіторської заборгованості за операціями з формування власного капіталу, методологічно некоректне з огляду на економічний зміст відображуваних операцій. Тому рахунки 45 “Вилучений капітал” та 46 “Неоплачений капітал” пропонується перейменувати й перенести їх у клас 6, включивши до складу синтетичного рахунка 67 “Розрахунки з учасниками” відповідно як субрахунки 673 “Розрахунки за вилученим капіталом” та 674 “Розрахунки за неоплаченим капіталом”. Аналогічні зміни треба внести й у структуру розділів I “Власний капітал” та II “Оборотні активи” “Балансу” ф. № 1.

5. Більшість сільськогосподарських підприємств узагалі не відображає у системі обліку використання отриманого прибутку чи покриття збитку, а лише систематично вказує у розділі I “Власний капітал” пасиву “Балансу” ф. № 1 зростаюче сальдо за рахунком 44 “Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)” як статтю ідентичної назви, що виглядає його резервуванням чи самострахуванням з огляду на непередбачуваність майбутніх умов діяльності. Це вкрай необґрунтовано, адже для цього передбачений рахунок 43 “Резервний капітал”, який власне й повинен формуватись, в основному, за рахунок нерозподіленого прибутку.

6. Результати діяльності сільськогосподарських підприємств залежать від загальної маси сукупного капіталу, який вони використовують у своїй діяльності. Водночас в економічному аналізі залучений капітал ігнорується, а показники ефективності розраховуються тільки стосовно власного капіталу.

Для усунення цього недоліку в дисертації обґрунтована доцільність коригування результативних показників діяльності сільськогосподарських підприємств на коефіцієнт пропорційності капіталу та запропоновано алгоритм необхідних розрахунків.

7. Подальше нарощування основного та оборотного капіталу повинно відбуватись на науково обґрунтованій основі насамперед із забезпеченням раціонального співвідношення

між ними. Стохастичний підхід тут неприпустимий. Коли інвестиції в основний капітал (придбання технічних засобів виробництва чи будівництво, наприклад, тваринницьких приміщень) здійснюються без урахування можливостей щодо досягнення раціональної органічної будови капіталу, що характерне для теперішнього стану значної частки сільськогосподарських підприємств, де сума постійного капіталу C не забезпечена необхідною масою змінного капіталу V , перший функціонує неефективно.

Забезпечення раціональної будови капіталу можна досягти завдяки дотриманню пропорцій поповнення власного капіталу, обґрунтованих у дисертації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації:

1. Железняк Н. В. Бухгалтерський облік власного капіталу має адекватно відображати його зміни / Н. В. Железняк // Облік і фінанси АПК. – 2007. – № 11-12 (32-33). – С. 133-136.
  2. Железняк Н. В. Облік формування інноваційної складової власного капіталу сільськогосподарських підприємств / Н. В. Железняк // Науково-теоретичний журнал “Наука й економіка” Хмельницького економічного університету. – Хмельницький, 2008. – Вип. 3 (11). – С. 109-113.
  3. Железняк Н. В. Облік кругообороту власного капіталу треба удосконалювати / Н. В. Железняк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України : зб. наук. праць. – Київ, 2009. – № 2 (5). – С. 180-182.
  4. Железняк Н. В. Недоліки контролю за формуванням власного капіталу сільськогосподарських підприємств та шляхи їх усунення / Н. В. Железняк // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону / Зб. наук. праць Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. V. – Т. 2. – С. 125-129.
  5. Железняк Н. В. Тлумачення капіталу та його облікове відображення: проблеми і їх вирішення / Н. В. Железняк // Зб. наук. праць. – Кам’янець-Подільський, 2009. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 132-134.
  6. Железняк Н. В. Недоліки обліку як причина недостовірності фінансової звітності про власний капітал / Н. В. Железняк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – Харків : ХНТУСГ, 2010. – Вип. 98. – С. 271-277.
  7. Железняк Н. В. Структура й особливості формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств / Н. В. Железняк // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2011. – Вип. 27. – Ч. 2. – С. 197-201.
  8. Железняк Н. В. Вплив амортизації на власний капітал: обліковий аспект / Н. В. Железняк // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4 (30). – С. 144-148.
- Наукові праці апробаційного характеру:***
9. Железняк Н. В. Сутність капіталу за економічною і обліковою теоріями / Н. В. Железняк // Невідкладні заходи із завершення реформування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій : зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 22 трав. 2008 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : ТІАПВ УААН, 2008. – С. 77-80.
  10. Железняк Н. В. Проблеми використання методів оцінки інтелектуального капіталу для аналізу діяльності в аграрному секторі економіки України / Н. В. Железняк // Облік інтелектуального капіталу : сучасний стан і перспективи розвитку : зб. наук. праць (Харків, 24 жовт. 2008 р.). – Харків : ХІБМ, 2008. – С. 127-128.
  11. Железняк Н. В. Формування облікової політики власного капіталу в контексті інновацій / Н. В. Железняк // Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 20-22 берез. 2008 р.). – Том IV. – Вінниця : ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 72-74.
  12. Железняк Н. В. Протиріччя методології обліку структурних змін власного капіталу / Н. В. Железняк // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю :

матеріали VI-ї Міжн. наук.-практ. конф. (Черкаси, 8-10 квіт. 2009 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – С. 33-35.

13. Железняк Н. В. Проблеми економічного і облікового відображення капіталу / Н. В. Железняк // Сучасні вимоги до обліку та контролю у контексті глобалізації : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 22-23 трав. 2009 р.). – Одеса : ОДЕУ, 2009. – С. 81-82.

14. Железняк Н. В. Особливості обліку і формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств / Н. В. Железняк // Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль – Чортків, 12-13 берез. 2009 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : Вектор, 2009. – С. 22-24.

15. Железняк Н. В. Методика бухгалтерського обліку капіталу в контексті його методології / Н. В. Железняк // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 23-24 квіт. 2010 р.). – Тернопіль : Крок, 2010. – С. 112-113.

16. Железняк Н. В. Інноваційна складова власного капіталу аграрних підприємств: теоретико-методологічний аспект / Н. В. Железняк // Проблеми трансформації економік в умовах глобалізації : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль 29 квіт. 2011 р.). – Тернопіль : ТКІ, 2011. – С. 59-61.

17. Железняк Н. В. Облік власного капіталу та відображення його у звітності: проблемний аспект / Н. В. Железняк // Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 27-28 жовт. 2011р.). – Тернопіль, 2011. – С. 92-95.

18. Железняк Н. В. Аналітична інтерпретація формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств / Н. В. Железняк // Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль-Чортків, 27-28 квіт. 2012 р.). – Чортків, 2012. – С. 247-249.

АНОТАЦІЯ

Железняк Н. В. Облік і аналіз формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2013.

Дисертацію присвячено дослідженню теорії, організації, методики і практики обліку, аналізу формування, кругообороту та структурних змін власного капіталу сільськогосподарських підприємств. На основі результатів дослідження поглиблено теоретичні основи формування і кругообороту капіталу, за якими запропоновано визначення сутності власного капіталу.

Аргументовано необхідність відображення сільськогосподарських угідь у складі власного капіталу підприємств із відображенням в обліку.

Запропоновано облікове забезпечення основного і оборотного капіталу, яке здійснюється за кореспонденцією рахунків й відображення у фінансовій звітності. Розроблено методику коригування величини власного капіталу, яка дозволяє дотримуватись концепції збереження капіталу.

Обґрунтовано зміни у Плані рахунків бухгалтерського обліку щодо формування і кругообороту власного капіталу, які забезпечують методологічну відповідність відображення таких операцій.

Запропоновано доповнити нормативно-правову базу з регулювання обліку капіталу спеціальним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку “Власний капітал”, яке забезпечить формування інформації стосовно власного капіталу.

Обґрунтовано застосування показника норми приросту власного капіталу, який дасть змогу досліджувати ефективність функціонування власного капіталу.

Здійснено аналіз формування та кругообороту, структури і динаміки власного капіталу сільськогосподарських підприємств з метою підвищення економічної ефективності його функціонування. Обґрунтовано методіку визначення частки прибутку сільськогосподарських підприємств, яку слід спрямувати на збільшення суми власного капіталу.

Ключові слова: власний капітал, статутний капітал, основний капітал, оборотний капітал, облік, аналіз, звітність, формування капіталу, кругооборот, структурні зміни.

АННОТАЦИЯ

Железняк Н. В. Учет и анализ формирования собственного капитала сельскохозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерський учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный экономический университет Министерства образования и науки Украины, Тернополь, 2013.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, организационных и методических аспектов, а также действующей практики учета и анализа формирования, кругооборота и структурных изменений собственного капитала сельскохозяйственных предприятий.

На основе результатов исследования углублено теоретические основы формирования и кругооборота капитала, согласно которым определена сущность капитала.

Аргументировано необходимость отражения сельскохозяйственных угодий в составе собственного капитала предприятий с отражением в учете. Доказано, что земля, которая является одной из форм капитала, до сих пор не учитывается в его составе, что приводит к искажению отчетной информации об эффективности деятельности и стоимости предприятий.

Исследована структура капитала и обоснована необходимость разграничения основного и оборотного капитала. Указано, что на практике изменение стоимости внеоборотных и оборотных активов своевременно не отражается, а структурные изменения, связанные с трансформацией основного капитала в оборотный не имеют учетной подоплеки. Таким образом, номинальная сумма собственного капитала на большинстве сельскохозяйственных предприятий не отражает его реальной суммы. Исходя из существующих недостатков методіки бухгалтерского учета, которые не позволяют обеспечить разграничение составляющих собственного капитала сельскохозяйственных предприятий и проведение экономического анализа его структуры, предложено дополнить План счетов бухгалтерского учета субсчетами основного и оборотного капитала. Разработана методіка корректирования величины собственного капитала, которая позволяет соблюдать концепцию сохранения капитала.

Обосновано изменения в Плане счетов бухгалтерского учета, соответствующие особенностям деятельности сельскохозяйственных предприятий относительно формирования и кругооборота собственного капитала, обеспечивающие методологическое соответствие отражения таких операций.

Важным фактором, который определяет общую продолжительность оборота капитала, в экономической теории считается период его трансформации, происходящий на трех отдельных стадиях. В работе освещены особенности учетного отражения таких операций, что будет способствовать усилению анализа эффективности кругооборота капитала на сельскохозяйственных предприятиях.

Предложено дополнить нормативно-правовую базу по регулированию учета капитала специальным положением (стандартом) бухгалтерского учета “Собственный капитал”, которое должно содержать расширенную информацию относительно собственного капитала, а именно как определение экономической сущности объекта учета – капитал, так и методологию его учетного обеспечения и отражения в финансовой отчетности.

Усовершенствованы методы осуществления корректирования суммарных значений, что позволит определять реальную величину собственного капитала на каждую отчетную дату.

В диссертации обоснована необходимость применения относительных показателей, которые позволяют исчислить прирост собственного капитала, который функционирует в обороте сельскохозяйственных предприятий. Установлено, что абсолютные суммарные изменения собственного капитала позволяют установить экономическую эффективность его функционирования. Предложен показатель нормы прироста собственного капитала, который позволит определить эффективность функционирования собственного капитала, избегая соразмерности его массы на различных предприятиях.

В работе осуществлен анализ формирования и кругооборота, структуры и динамики собственного капитала сельскохозяйственных предприятий с целью повышения экономической эффективности его функционирования. Обоснована методика определения части прибыли сельскохозяйственных предприятий, которую следует направлять на увеличение суммы собственного капитала.

Результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий зависят от общей массы совокупного капитала, который они используют в своей деятельности, однако в экономическом анализе привлеченный капитал игнорируется, а показатели эффективности рассчитываются только с учетом собственного капитала. С целью устранения этого недостатка в диссертации обоснована целесообразность корректирования результативных показателей деятельности сельскохозяйственных предприятий с учетом коэффициента пропорциональности капитала и предложен алгоритм необходимых расчетов.

Наращивание основного и оборотного капитала должно происходить на научно обоснованной основе с обеспечением рационального соотношения между ними.

Ключевые слова: собственный капитал, уставный капитал, основной капитал, оборотный капитал, учет, анализ, отчетность, формирование капитала, кругооборот, структурные изменения.

ANNOTATION

Zheleznyak N.V. Accounting and analysis of forming of property asset of agricultural enterprises. – Printed as manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after specialty 08.00.09 – a record-keeping, analysis and audit (after the types of economic activity) – Ternopil National Economic University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2013.

The dissertation is devoted to the research of theory, organization, methodology and practice of accounting, analysis of forming, circulation and structural changes of property asset of agricultural enterprises.

On the basis of results of research theoretical bases of forming and the circulation of capital are deepened and after which it is offered to explain the essence of capital in the system of accounting as a cost of the proper of enterprise of irreversible and circulating assets, including agricultural lands.

The necessity of reflection of agricultural lands in composition of the property asset of enterprises with a reflection in an accounting is argued.

The registration providing of the fixed and circulating assets, which is carried out after correspondence of accounts and reflection in the financial reporting, is offered. The methodology of correction of size of property asset, which allows to adhere to conception of maintenance and growth of capital, is developed.

Changes in Plan of accounts of record-keeping in relation to forming and to circulation of own capital which provide methodological accordance of reflection of such operations are grounded.

It is suggested to complement normatively legal base with regulation of accounting of capital by the special positions (by a standard) of record-keeping the “Property asset”, which can

provide the formation of information on a property asset.

The utilization of index of norm of own capital augmentation which will enable to probe efficiency of functioning of property asset is offered.

In the dissertation work the analysis of forming and circulation, structures and dynamics of property asset of agricultural enterprises with the purpose of increase of economic efficiency of its functioning, is carried out. The methodology of determination of share of profits of agricultural enterprises, which it is necessary to point at the increase of sum of property asset, is grounded.

Key words: property asset, chartered capital, fixed assets, floating capital, account, analysis, accounting, forming of capital, circulation, structural changes.

Підписано до друку 16. 04. 2013 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Ум.-друк. арк. 0,9. Зам № А013-13. Тираж 130 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.

Віддруковано у ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ»
46004 Тернопіль, вул. Львівська 11
тел. (0352) 47-58-72